Մեծոփեցիի օրինակին մէջ, 1634ին)։ Եւ երկուքն ալ ունին դարձեալ՝ սուրբերու Վասն խաչի եռ պատուականի մաղթանքը (դեռ անգոյ 1286ի օր. մէջ), որ քառատուն է Օշինի քով և հնգատուն՝ Մարիունի, վերջինը՝ երկուքի բաժնուած. «Վասն սրբոյն Գրիգորի... վասն սրբոյն՝ որոյ այսօր... եւ զայս միաբան ասեն յետ սաղմոսին» ըստ Մարիունին։ Իսկ Թագաւորականը Սուրբ ճգնաւորաց քարոզին առջեւ կը յաւելու իր ոճով եւ եւս խաղաղութեան, ինչպէս ունի Թ. 252 օրինակն ալ, իսկ այլք ոչ։

Օշինինը զատած է կիրակի առաւօտուն պաշտօնը լուր օրերու կարդէն, ինչպէս մասամբ ըրած է Մարիունինն ալ։ Իւղաբերից աւետարանին յաջորդ երգը աւելի ճշտուած եւ բարդուած է հոս, եւ կրկնակ կերպարանք առած, սովորական կիրակիներուն եւ աղուհացից. առաջին պարագային՝ ժողովուրդն կ'ըսէր «Փառք եզ տէր Աստուած մեր». միաբան ասեն «Ոչ դադարեցից» երեք տունով։ Օշինինը առաջ բերած է երեքն ալ, այժմեան ձեւով եւ փոքր տարբերութեամբ, ուր Մարիունին՝ լոկ «երեքկնեն» կը յաւելու։ Ապա Ի գիշերին։ Իսկ «Աղցեցն կիւրակէիցն» փոխանակ այդ երգին՝ աւետարանին կը յարէ՝ «Զամենայն աւուրս կենաց իմոց»՝ եւ կրկնել կու տայ «երիս» հետեւեալ ձեւով. «ասեն ցած զմէկ, ու զմէկ այլն այլ բարձր, ու զյետինն ա՛յլ բարձր. այս ինչվի ծաղկազարդն ասվի»։ Ապա առաջին ձայնէն «Ի գիշերի համբարձէք զտէր...», որուն կը յարէ «Եւ աւրհնեսցէ զձեզ տէր ի Սիովն, այն որ բնակեալն է յԵրուսաղէմ». եւ երկրորդ ձայնէն՝ այդ շեղագիր յաւելուածին փոխան՝ ... զտէր, գյարուցեալն ի մեռելոց։ Ապա վերջին տունը. «Աստ աւրհնեցէք», սովորական շարադրութեամբ։ Մարիունին չունի «Զամենայն աւուրս», այլ «ի գիշերի» (առանց յաւելուածոց Օշնի) եւ «Աստ աւրհնեցէք»՝ եւ միւս տօնական կցորդները չկան տակաւին։ Արքայական օրինակը Զուարթնացեալէսի սկիզբն ալ կը դնէ եւ եւս խաղաղութեան եւ յետ քրդ. «Ժողովուրդն՝ կեցո Տէր» (անծանօթ այլ ժամագրքերու)։ Նոյն յաւելուածն ունի նաեւ Երկրպագեսցուք քարոզին առջեւ, և անկէ վերջ նոյնպէս «Ժողովուրդն՝ կեցո տէր», (նոյնպէս անգոյ այլուր)։ Այժմեանէն ինչ ինչ տարբերութիւններ կան նաեւ առաւօտու երգերուն մէջ, զոր նոյն ժամագիրքն յառաջ կը բերէ։

Երկու յաջորդող քարոզներուն վրայ 1284ի օրինակէն տարբերութիւններ ունի Օշինինը. Աստուած մեծի վերնագիր դրած է՝ «Քարոզ Առաքելոց, Մարգարէից, Հայրապետաց»։ Առաջնորդէին՝ «Ա՛յլ քարոզ Հայրապետաց, Ճգնաւորաց, Մարտիրոսաց, եւ իրարու յարեր է Առաջնորդք եւ իրրեւ մէկ քարոզ կը նկատէ. Թերեւս տուներն ընտրելի դար տօներուն։ Իսկ Մարիունին Աստուած մեծին վրայ դրած է «Մարտիրոսաց՝ զկնի առաւօտու երգին». Առաջնորդէին՝ քրդ. «Հայրապետաց», եւ Ճգնութիւնը բաժնած է ոսկեգրով առանց ուրոյն վերնագրի։ Արքայական ժամագիրքը Խնդրեսցուք հաւատովը կը սկսի նոյնպէս եւ եւս խաղաղութեամբ, ապա «Ժողովուրդն կեցո տէր։ Սարկ. Ողորմեաց մեզ տէր Աստուած» (սա եւս անծանօթ ուրիշներու)։ «Ժողով. երեք Տէր ողորմեա։ Քահ. Քում ամենազաւր»։ Յետոյ «միաբան քահանայքն եւ ժողովուրդքն ասեն. Հայր մեր որ յերկինսդ ես»։ Մարիունին առանց փոխարէն ունի համառօտակի Խնդրեսցուք եւ Քում ամենազաւր միայն։ 1284ի չափով. (Մեծոփեցին, 1634ին եւն նաեւ Կեցո, Տէր, եւ երեք Տէր ողորմեա)։ Իսկ «տէրունական տաւնից ասի. Սուրբ խաչիւս աղաչեսցուք... Պահպանեա զմեզ...», որոնք զոյութեամբ աւելի հին՝ նոր են այս ժամուս։

3. Արեւագալի ժամ. – Արեւագալի պաշտօնին մէջ Մարիունին ունի սաղմոսականոն մը. Իբրեւ զի բարի, ինչպէս նախորդ շրջանին. Օշինինը իր զարտուղութիւնները. Յարեւելից մինչ ի մուտս քարոզը կը սկսի եւ եւս խաղաղութեամբ, զոր Թ. 252 դրած է երգէն առաջ, եւ Վարդան նման Օշնի։ Իսկ միւս ժամագրքերը

չունին բնաւ կցորդ քարոզին վրայ։ Յետ Աղաղակեցէք սաղմոսին՝ Օշինինը կը դնէ «Զողորմութեան եռ զդուռն բաց մեզ» ետ ռատուն շարականը, զոր «ասեն տուն առ տուն», և «այլ շարական որ կայ ի շարակնոց» (զոր չունին միւսները), և ապա Շնորհալիի Ճգնաւորք Աստուծոյ։ Վարդան արեղայ յետ սաղմոսականոնին՝ կը նշանակէ եւ ինք թէ «սկսնուն շարական յերիկէ եւ ինք թէ «սկսնուն շարական յերիցու դասէն զոր գրած է», իմանալով անշուշտ Շնորհալիին երգը. եւ ապա կը յարէ. «եւ թէ շարական լինա՝ զիրեն արեւադուցս շարականն ասեն, զմէկ տունն ի մէկ դիէն, նա զմէկայլ տունն է մէկալ դասն ասեն, զինչ որ սահմանն է»։ Օշինինը կը շարունակէ. «Միաբան ասեն ամենքեան.. Աղաչեմք, ողորմեա, տէր Աստուած բարերար», որ դեռ կը պակսի 1284ի մէջ. նոյնպէս միասին ըսել կու տայ նաեւ Լուսավդ եռ Քրիստոս ու Տէր ուղղեա մաղթանքներն եւ Հայր մերը։ Օշինինը Սուրբ ճգնաւորաց քարոզէն առաջ կը յաւելու եւ եւս խաղաղութեան, որ չկայ միւսներուն մէջ։ Մարիունին ունի այդ ամէնն՝ առանց հրահանգներու եւ եկամուտ շարականին։ Թ. 252 Փառաւորեսցուք եւ Աղաչեսցուք զամենակալն քարոզներու առջեւ կը յաւելու եւ եւս խաղաղութեան, որ կայ եւ ի 1634ի եւ 1578ի օրինակներուն մէջ։ Իսկ Վարդան արեղայ յետ Ճանապարհ երգին կը նշանակէ «Աւետար. Յոհ. Ես եմ լոյս աշխարհի», ինչ որ եզական է եւ սեպհական Երուսաղէմի։

(Շարունակելի)

Հ. ՎԱՐԴԱՆ ՀԱՅՈՒՆԻ

ՓՐՈՖ. ՇԻՒՑ ԷՕՏԷՕՆ

ՀՈՒՆԳԱՐԱՑԻ ՀԱՅԱԳԷՏԸ

Երկու տարի առաջ, մեր վանքի այցելուներու կարգին՝ հիւր ունեցանք Շիւց Էօտէօն անունով հունգարացի Ուսուցչապետը, որ քանի մը ժամ հաճելի խօսակցութիւն ունեցաւ մեր Վարդապետներուն հետ, տաճկերէն լեզուով, որուն բաւական հմուտ կը թուէր։

Շատ գոհունակ հեռացաւ Ս. Ղազարէն, եւ խնդրեց որ իր կատարելիք ուսումնասիրութիւններուն համար տանք մեր աջակցութիւնը։

Ցիրաւի, վերադարձէն ի վեր, ստէպ կը դիմէ մեզի՝ կարեւոր տեղեկութիւններ խնդրելու, իր աշխատութիւններուն համար։

Այդ թուականէն ի վեր աւելի ծանօթացանք իրեն, եւ այսօր հաճոյքով կու գանք հաղորդել մեր ընթերցող հասարակութեան՝ իր կենսագրականին հետ նաեւ իր կատարած աշխատութիւններուն մասին օգտաշատ տեղեկութիւններ։

Յարգելի պիտանականը ծնած է 1916ին, Հունգարիա։ Հայերէն սորվիլ սկսած է համալսարանական տարիներուն (1937էն ի վեր)։ Իր ուսուցիչն եղած է Վիեննայի Մխիթարեաններէն՝ Հ. Վրթանէս Վրդ. Փոնկուց. սակայն անբաւական գտնելով անոր տուած տեղեկութիւնները լեզուաբանական հարցերու մասին, ինքնիր աշխատութեամբ ջանացեր է անոնց լուծումներ գտնել։

Աւելի ուշ, դժբախտաբար չկարենալով իր ուսումները շարունակել, կը մտնէ զրամատուն մը՝ իբրեւ պաշտօնեայ, եւ յետոյ առեւտրական տան մը ներկայացուցիչ կ'ըլլայ մինչեւ 1942 թուականը։ Պատերազմի տխուր օրերուն, 1942–1945, կը մտնէ զինուորական ծառայութեան։ 1945ին կը վարէ Լինկուաֆոն հաստատութեան լեզուաբանական վարժարանի տնօրէնութիւնը եւ կը զբաղի թարգմանութիւններով։ Հուսկ 1951ին կը մտնէ Հունգարական Ակադեմիայի Պատմաբանական Մասնագիտական Հաստատութիւնը եւ

մինչեւ այսօր հոն կը պաշտօնավարէ՝ հայագիտական մասնաճիւղին հետեւելով։ Գերմաներէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն, ռուսերէն, թուրքերէն եւ այլ լեզուներու կողքին՝ խորապէս տիրացած է հայերէնի, գրաբար թէ աշխարհաբար։

Ներկայիս մասնագիտական ուսումնասիրութիւն մը կատարելու վրայ է Լեհաստանի մէջ ԺԶ եւ ԺԷ դարերուն հայոց խօսած լեզուի մասին, որ «ֆիփչաք» կը կոչուի։ Այս լեզուով գրած են հայերը, գործածելով հայերէն տառերը։ Քիփչաք լեզուն կը պատկանի ասիական թուրք լեզուի մէկ ընտանիքին (fուն լեզուի)։ Տակաւին ուսումնասիրելու հետ է Հ. Ղ. Ալիշանին Կամենից գրքին բնագիրները եւ հրատարակելու վրայ է 1618ին տպագրուած ժամագիրք մը, գիտական ծանօթութիւններով։

Իսկապէս քաջալերանքի արժանի գործ մըն է, զոր յարգելի ուսուցչապետը գըլուխ հանելու վրայ է, ինչպէս մեծ գովեստի արժանի են իր կատարած հետազօտութիւնները, որոնք բաւական լոյս կուտան հայ լեզուի մթին ծալքերուն եւ հայոց պատմութեան. միանգամայն մեզի ամէնուս հաճոյք կը պատճառէ որ այնքան քաջահմուտ յօդուածներով կը ծանօթացնէ հայկական այլազան արժէքները՝ եւրոպացի գիտական հաստատութիւններու առջեւ։

Ահա գլխաւորները իր հայագիտական ուսումնասիրութիւններուն։

1. Հայկական ծագում ունեցող քանի մը հիւանդութիւններու անունները՝ հունգարերէն լեզուին մէջ։

2. Հայկական «խաշար»ը։

3. Տառադարձութիւններ հայերէնէ քիփչաքերէն։

4. Մոնկոլական արշաւանքները։

5. Նիկողոս Մխիթարեանի։

Սոնք մեծ մասով հրատարակուած են Acta Orient. Hung. գիտական շարքերուն 1958–1961ի թիւերուն մէջ։

Այս անգամ մեր ընթերցողներուն պիտի ներկայացնենք առոնցմէ միայն առաջինը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐ ՀՈՒՆԳԱՐԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄԷՋ

(Néhány örményeredetü betegségnevünkröl (Az Árpádkori magyarországi örmények történetéhez. Magyar Nyelv, LIV, 1958, 3-4)

Հունգարերէն լեզուի բառերէն ոմանց հայկական ծագում ունենալու մասին շատեր գրած են, մանաւանդ Լուքաչի, Սոնկոթ, Փաթրուպան. բայց սոնք բանասիրական ուղին միայն «նմանութեան» վրայ հիմնած են։

Քննութեան նիւթ եղած չորս բառերու մասին (պիսակ, fnu, չեչ, կեղ) այլ եւ այլ բացատրութիւններ տուած են հեղինակներ մը (Պուտենց, Սիննէյի, Հորկեր, Պարցի, Քնիէչա, Կոմպոց, Հալաս, Ռաշոնեի)։ սոնք ալ, սակայն, անբաւարար են, որովհետեւ կա՛մ միայն հնչաբանութեան, կամ լոկ նշանակութեան ուշ դարձուցած են։

Ցարգելի հեղինակը իր քննութիւնը կը սկսի նախ բառարաններու ուսումնասիրութեամբ, եւ ցոյց կու տայ ոչ միայն բառերուն նշանակութիւնը, այլ կը նկատէ նաեւ անոնց բարդութիւնները, եւ կը յիշէ հայ հին եւ արդի մատենագրութեան մէջ ունեցած գործածութիւնը։ Այսպէս Պիսակ։ – պիսակոտ, պիսակոտել, պիսակութիւն, պիսակուց, պիսակեալ··· պիսակերես։

Այս բառին գործածութեան հարցին մէջ, Հիւպշմանէն օգտուելով, կը թուէ Վարք Հարանց, Վարդան, Կալանոս։ Պիսակ բառը կը գործածուի Մովսէս Կաղանկատուացիի եւ Սմբատ Սպարապետի քով ալ։ Բորոտութեան, գոդութեան կարգին կը յիշուի պիսութիւնն ալ՝ իբրեւ ամուսնութեան լուծման պատճառներէն մին։ Նոյն կարեւորութիւնը կու տայ Մխիթար Գոշն ալ այս հիւանդութեան։ Բառին ծագումը պարսկական ըլլալ կը համարի՝ paes կամ հին պարսկական pais արմատէն. զնդերէն paesa, պահլաւերէն pesak .... ուսկից առաջ եկած է պիսակ բառը։

Նման ձեւով կը քննէ fnu, չեչ եւ կեղ բառերը։

Ապա կ՚անցնի իր ուսումնասիրութեան գլխաւոր նիւթին, ուր կը փաստէ թէ ինչպէս կատարուած է փոխառութիւնը հունգարերէնի մէջ, հետեւեալ չորս բառերուն.

պիսակ բառէն piszok (աղտոտութիւն)
fnu բառէն kosz (կեղտ)
չեչ բառէն csecs (արատ, բիծ)
կեղ բառէն keh (անասուններու թոքատապ)

Նախ կ՚անդրադարձնէ որ այս բառերը հունգարերէնի մէջ փոխանցողները պէտք են արեւելահայեր եղած ըլլալ, ապա թէ ոչ՝ հունգարերէնի մէջ ոչ թէ p եւ k, այլ b եւ g հնչումով պիտի սկսէին բառերը։ Բայց դրական ապացոյց չի գտներ՝ դիտելով հայկական հնչաբանութեան օրէնքները, որոնք նոյն մնացած ըլլալ կը թելադրեն Ե դարէն սկսեալ, ուր արդէն դ–ը հային Ե դարէն սկսեալ, ուր արդէն դ–ը հային Ե դարէն սկսեալ, ուր արդէն դ–ը մապատասխան էր յունարէն λ գրին։

Ասոր համար աւելի կը կրթնի հունգարական հնչաբանութեան պատմութեան վրայ եւ լուծում կը փնտռէ։ Կը մեկնի ձայնաւոր գրերու կրած փոփոխութիւններէն, պիսակ–էն piszok, չեչէն եւ կեղէն csecs, keh:

Նախ կը ջանայ ճշտել փոխառութեան ժամանակը, եւ կը տեսնէ որ չեչ բառը 1643ին, piszokը 1577ին, koszը 1522ին, եւ kehը ԺԶ դարուն մուտք գտած են, բառարաններու վկայութեամբ, հունգարերէն լեզուին մէջ։

Միւս կողմէն կ՚ուզէ նշանակել որ աւելի ուշ եղած ըլլալու չէ այս փոխառութիւնը եւ կրկին հնչաբանութեան պատմութեան մէջ դիւրաւ փաստ կը գտնէ։ Ճիշտ նոյն դարերուն, երբ եղած ըլլալու են այս փոխառութիւնները, հունգարերէնի մէջ անբեւեւութացած են ի եւ ղ հընչումները, եւ անփոփոխ մնացած են o–ի եւ e–ի հնչումները։

Սակայն մորթային հիւանդութիւններու դանդաղութիւնը մինչեւ այսօր դժուարին է։ Նոյնքան դժուար է Միջին դարուն գործածուած հիւանդութիւններու անունները ճշտիւ հասկնալ։ Այսպէս, օրինակի համար, բորոտութիւնը շատ մը մորթային հիւանդութիւններու տրուած անուն մըն էր։

Ուստի կը ստիպուի վերաքննել այդ յիշուած բառերու նշանակութիւնը՝ ախտաբանական տեսակէտով։ Եւ քննելով նաեւ հունգարերէն լեզուին մէջ այդ չորս բառերուն ունեցած նշանակութիւնը, միշտ աւելի կը բացայայտէ անոնց նշանակութեան մերձաւորութիւնը։

Պատմական տեսակէտով՝ կ՚ուզէ ցոյց տալ թէ ո՛ր դարուն կրնայ եղած ըլլալ փոխառութիւնը։

Հայերուն Հունգարիա հաստատուելու պատմական տուեալները քննել անկարելի է, կ՚ըսէ հեղինակը։ Հայերու Հունգարիա գտնուելու մասին առաջին պատմական տուեալն է ՊԵԼԱ Դ Հունգարիոյ թագաւորին նամակներէն մէկը, որուն մէջ կը յիշուի Հայոց տրուած առանձնաշնորհութիւններուն վերանորոգութիւնը, որոնք Էսթէրկոմի (Հունգարիոյ արեւմտեան մասին քաղաքներէն մէկուն) մէջ արդէն բնակութիւնին հաստատած էին։

Պատմութենէն գիտենք որ Թուրքերու եւ թաթարներու արշաւանքներէն ի վեր՝ հայերը ստիպուած էին թողուլ իրենց հայրենի երկիրը եւ գաղթել Հայաստանի հիւսիսային եւ հարաւ արեւմտեան սահմաններէն դէպի ուրիշ աշխարհներ։ Որոշ թուական կարելի չէ սահմանել Հունգարիոյ եւ շրջակայ երկիրներու հայութեան գաղութին համար, բայց յայտնի է որ ԺԳ դարուն, երկու գիւղեր պատկանած են հայերու. Կամենից եւ Փոտոլաք։ Ասոր ապացոյցներ են լեհ թագաւորներու պաշտօնական նամակները 1344, 1356, 1379 թուականներուն. կան նաեւ չինարարական կառուցուածներ. Լվովի եկեղեցին՝ 1183–1363, Լվովի ջրհորը՝ 1264ին. Կամենիցի եկեղեցին՝ 1389ին։ Ցիշելու ենք երկու եկեղեցիներ՝ աւելի դէպի հարաւ, Պաթոշանի 1350, եւ Եաշի՝ 1395։

Թէեւ Անդրէաս Բ Հունգարիոյ թագա-

ւորը 1217 թուականին խաչակրութիւն կատարած էր Կիլիկիոյ վրայէն, սակայն ստիպուած չենք խորհելու որ այդ թուականէն եւ այդ ճամբով եկած ըլլան հայեր Հունգարիա, այլ վերեւ ակնարկած հիւսիս արեւմտեան ճամբով Հունգարիա հասած ըլլալու են իմաստուն հայ վաճառականները։

Պելա Դ.ի վերոյիշեալ նամակին մէջ պարզապէս վաճառականներու մասին չի խօսուիր, այլ նաեւ «Երկիր, տուն Հայոց» (Terra, villa Armenorum) գոյքերուն մասին խօսք կայ, որոնք 1281ին Հայոց սեպհականութիւն էին։ Մանաւանդ, բժշկական արուեստի տէր ըլլալ կը թուին անոնք, որովհետեւ անոնց բնակավայրը Յովհաննէսեան հիւանդանոցամ Կարդի պատկանած հողամասին վրայ կը տարածուէր, Ս. Երկրին մէջ։

Թողլով պատմական այլ եւ այլ մանրամասնութիւններ, ապա կ'անցնի քննելու հայոց խօսած լեզուին ծագումը։

Ըստ իրեն՝ արեւելեան բարբառով խօսող հայեր եղած ըլլալու են անոնք, որոնք ըստ աւանդութեան՝ Բագրատունեաց արքայանիստ Անի քաղաքէն մեկնած ըլլալու են եւ Հարաւային Ռուսաստանի վրայէն Հունգարական երկիրները հաստատուած։ Ամէն պարագային, գիտենք որ այդ թուականէն առաջ ալ դաղթած են հայեր նոյն երկիրները. ուստի անորոշ կը մնայ անոնց բարբառին արեւելեան կամ արեւմտեան ճիւղի պատկանիլը։

Եղրակացութեան մէջ շատ համեստ է յարգելի հեղինակը եւ բարբառային փոփոխութիւնները չի չափազանցեր, այլ միայն այս հարեւանցի տեսութենէն կը հետեւցնէ՝ թէ մնացած են ինչ ինչ բարբառային հետքեր ընդ մէջ հայ եւ հունգար լեզուներու, դէթ մասնագիտական բառերուն մէջ, եւ դուցէ Թրանսիլվանիոյ բարբառներուն մէջ տակաւին կրնանք հանդիպիլ նման ցիրուցան հետքերու։

Հ. ՂՈՒԿԱՍ ՓՈԿՈՒԼԵԱՆ

ՕՐԵՐՆ ԱՆՑԱՆ

Օրերն անցան. վարդերը թօշ. երգերը լուռ.
Կորսնցուցի՞ արդեօք ճամբաս. գիշերն է մօտ.
Բայց հեռաւոր մշուշներուն մէջէն կարօտ
Զայնի մը կանչը կը հասնի միշտ քաղցրալուր։

Ի՞նչ կ'ըսէ ան. սէ՞րն ընկերոջ մը ցնորային,
Թէ պաղատանքը մեռելի մը սիրական,
Որ յուսալով այցելութիւն մը շիրմական՝
Կը ճեղքէ թումբն իր անծանօթ գերեզմանին...

Բայց ննջեցեալը ճշմարիտ ե՞ս եմ արդեօք,
Որ կանչող ձայնը սաստկօրէն սրտամորմոք
Ձեմ իմանար, եւ այս ճամբուն վրայ մոլորած՝

Ձեմ գիտեր ո՞ւր կ'երթան քայլերս դեղեւկոտ,
Դէպի վաղուան առաւօտնե՞րը լուսաբրած,
Թէ օրերուս վերջալոյսին մահակարօտ...

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

ԴԷՊԻ ԱՒԱՐԱՅՐ

ԹԱՏԵՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՁՈՐՍ ԱՐԱՐՈՎ

Գրեց Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Շար. տես՝ Բազմ. 1961, թ. 3-5, էջ 89)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԵՐ ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐԻ

Կարէն – Հրամանատար պարսիկ բանակին
Վահանիկ – Մամիկոնեան պատանի (12 տարեկան)
Վասակ – Մարզպան Հայաստանի
Սամուէլ – Լրտես Վարդանի (գիւղացիի տարազով)
Վռամ – սպայ պարսիկ բանակին
Երկու վիրաւոր գիւղացիներ
Մէկ վիրաւոր պարսիկ զինուոր
Մէկ պարսիկ պահակ, խօսուն
Երկու պարսիկ զինուորներ, խօսուն։

Տեսարանը կը ներկայացնէ բացօթեայ տեղ մը, քանի մը ծառեր, մէկ երկու վրան, կոնդեր, ասդին զէնքեր ու վահաններ – Պարսկական բանակը։

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Կարէն առանձին

Կարէն – (Հրամանատար՝ Տաքեր կամուրջը պաշտպանող պարսիկ գունդերուն) Տիզրոն ուրախութեան մէջ է. հայ նախարարները խոնարհեր են արեւին առջեւ։ Հայաստան այլեւս հոգիով մարմնով մերն է։ Յաղկերտ այսպէս կը կարծէ, բայց ես համոզուած չեմ։ Պէտք է հայական հողին վրայ ըլլայ՝ տեսնելու համար թէ ի՛նչպէս հայ ազգը իր կրօնքին ու հողին փարած է. բնաջինջ կ'ըլլայ, բայց իր կամքէն ետ չի կենար։ Փուչերու մէջ պիտի իյնանք եւ մեր կռիւը կիներու, քահանաներու, գիւղացիներու դէմ պիտի ըլլայ։ Ահա երեք ամիս է որ այս Տաքերը կամուրջին վրայ ենք։ Արաքսը կը բաժնէ Պարսկաստանը Հայաստանէն. հակառակ մեր յաջողութիւններուն, ճնշումներուն, հայը դարձեալ կը պաշտէ իր կրօնքը. եկեղեցիներուն կոչնակները կը հնչեն եւ կարծես աւելի եռանդուն քրիստոնեաներ դարձեր են։ Փառք տանք աստուածներուն՝ եթէ գլուխնիս ողջ պահենք հայկական սուրէն ու բահէն։

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Վահան Մամիկոնեան, երկու զինուորներ եւ Կարէն

Ա. Զինուոր – (Դուրսէն) Կարէն զօրավարը կ'ուզենք տեսնել։
Կարէն – (Փիչ մը դէպի դուրս) Ի՞նչ աղմուկ է, ո՞վ են, ի՞նչ կ'ուզեն։
Բ. Զինուոր – (Բեմ գալով) Նախիջեւանի պարսիկ գունդէն ենք, տէր իմ։ Վասակ սիւնեցին ձեզի նուէր կը զրկէ այս պատանին։
Կարէն – Ո՞վ է այս պատանին։
Ա. զինուոր – Հմայեակ Մամիկոնեանի անդրանիկ զաւակն է, Վահանիկը։
Կարէն – Ի՞նչ, Վարդանի բանակը ձըգած՝ տղաներու դէ՞մ պատերազմի ելեր ենք։
Բ. Զինուոր – Վասակին հրամանով՝ Ջոկատ մը պարսիկ եւ սիւնեցի զինուորներ յափշտակեր զինքը, մինչ մօրը հետ՝ Ողական ամրոցէն Տայք կ'երթար։ Վասակ խստիւ պատուիրեր է ամէն հրամայողութիւն ընել եւ Յաղկերտին զրկել. որս մըն է՝ որ յաղթանակ մը կ'արժէ։ Կամ Վարդան կը խոնարհի, կամ իր ցեղը կը ջնջուի։
Կարէն – Երանի՛ թէ իր ցեղը ջնջուէր։ Այդ մարդը աղտոտ ցեղ է, ցե՛ղ։ Իր փառասիրութեան զոհ պիտի երթայ Հայաստանն ալ, ինքն ալ. եւ մենք ի՞նչ պիտի չահինք... աւերակ երկիր մը եւ յաւիտեան թշնամի ժողովուրդ մը։ Խարերայի մը ձեռքը խաղալիկ եղեր ենք։